

ובטרם יקרב אליהם

"דינו משפט זה לאשורו ואל תעותוהו לאמרו כי אם הוציאוהו לאמיתו ולאורו... איה אבותיכם אשר אחיהם מכרוהו לאורחת ישמעאלים סחרוהו ובעד נעלים נתנוהו..."¹

"ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא ועתה לכה ונהרגהו ונשליכהו באחד הבורות ואמרנו חיה רעה אכלתהו..."². מה הביא את אחי יוסף למכירתו עפ"י פשוטו של מקרא?

על חלומות להרוג?!

יחסי יוסף ואחיו מתוארים מתחילת פרק לז "ויבא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם"³ ופרש"י "כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אבר מן החי ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים וחשודים על העריות..." ובעיקר שפתי חכמים "ובאמת טעה בכל הג' דברים ששפט רק למראה עיניו אבל לא היו החטאים האלה בשבטי קה כאשר האריכו המפרשים" לכאורה אפשר לפתור חוסר נעימות כזה בשיחה עם יעקב והבהרת הדברים לאמיתתם. מכעיס אבל פתיר!

פסוק מאוחר יותר מתאר את יחסו המועדף של יעקב ליוסף בהשוואה לשאר האחים "וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו ועשה לו כתונת פסים"⁴ ופרש"י⁵ "הוא שהוסיף לו אביו יותר על אחיו", הכתונת הנוספת שהנכיחה את ההבנה ש "אותו אהב אביהם מכל אחיו"⁶ ושהביאה לידי "וישנאו אותו אחיו ולא יכלו דברו לשלום".

עדיין, מכאן ועד למחשבות על הריגה ולמכירה בפועל הדרך רחוקה...

(יש המפרשים שהאחים חששו שדרך האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב תעבור ליוסף וגורלם יהיה להידחות כישמעאל ועשיו. אך על פי פשט קשה להסביר שחשבו שבזכות רציחתו של יוסף המיועד להמשך דרך האמונה והקדושה יזכו דווקא רוצחיו להיות ממשיכי דרך הטוהר והקדושה... כמו שעשיו לא חשב שהריגתו של יעקב תביא לקירובו ליצחק, אלא דווקא "יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי"⁷)

יוסף חולם שני חלומות כשכבר לאחר החלום הראשון "ויסופו עוד שנאו אותו"⁸. גם לדבר מכעיס כזה נראה שפתרון כדוגמת זלזול "בעל החלומות" וכיו"ב יכול להספיק. מבעלי מדרגה אפשר לצפות אף לרחמים כלפי הוזה הזיות...

בפסוק ב, יוסף "רועה את אחיו בצאן" ומשמש את אחיו "והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו"⁹ ובפסוק יב "וילכו אחיו לראות את צאן אביהם בשכם" משמע שיוסף כבר לא רועה עם אחיו

¹ פיוט 'אלה אזכרה' הנאמר בקהילות האשכנזים במוסף של יו"כ ובקהילות ספרדים בקינות לתשעה באב.

² בראשית לז, יט-כ

³ בראשית לז, ב

⁴ בראשית לז, ג

⁵ בראשית לז, כג

⁶ בראשית לז, ד

⁷ בראשית כז, מא

⁸ בראשית לז, ח

⁹ וכאן מקום איתי, להעיר על כך שלעיתים פרש"י מוסיף על פשט המקרא ולא עוקר את הפירוש הפשוט כפי שכאן מפרש רש"י "והוא נער" – "שהיה עושה מעשה נערות מתקן בשערו ממשמש בעיניו כדי שיהיה נראה יפה" שאין פירוש זה בא להוציא מפשט התיבה "נער" בכל המקרא שפירושו משרת או משמש ולכן מפרש על המילים "את בני בלהה" בהמשך "כלומר רגיל אצל בני בלהה לפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן" שלא נחשוב שהוא היה בתפקיד של משרת שלהם אלא שברצונו הטוב בחר לעזור להם. אלא מוסיף שכתוב דווקא בלשון זה של "נער" ולא במילה אחרת המבטאת אף היא עניין של עזרה סיוע ותמיכה (עוזר, סיוע, תומך) כדי לרמוז על עניין נוסף והוא ש "היה עושה

בצאן.

אנו מוצאים בפרש"י¹⁰ שהייתה תורנות בין האחים לשמש את יעקב ולכן ראובן "במכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו". אך מלשוננו של יעקב כשהוא שולח את יוסף לאחיו "הלא אחיך רועים בשכם לכה ואשלחך אליהם.... ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשיבני דבר"¹¹ משמע שהוא לא אחד מהרועים שהגיע זמנו לחזור לעבודה לאחר ששימש את אביו (ואולי בגלל שאף אחד מן האחים לא הגיע ראה יעקב צורך לשלוח את יוסף לראות את שלום האחים ושלום הצאן). מדוע יוסף כבר לא רועה עם אחיו?

הביאור

בטעם קריאת השם ראובן "ותקרא את שמו ראובן"¹² פרש"י "רבותנו פירשו, אמרה ראו מה בין בני לבן חמי שמכר הבכורה ליעקב וזה לא מכרה ליוסף ולא ערער עליו ולא עוד שלא ערער עליו אלא שביקש להוציאו מן הבור", זאת אומרת שזה שראובן מבקש להוציא את יוסף מהבור זהו צעד העומד בניגוד למעשהו של עשיו שמכר את הבכורה ליעקב, כי ראובן לא די שלא מכר את הבכורה ולא ערער על יוסף אלא שעוד מבקש להוציאו מהבור. הנה ראייה שדברי יעקב לראובן שנאמרו לפני מותו בדבר הבכורה שניטלה ממנו "ראובן בכורי אתה כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז"¹³ ופרש"י "ראוי היית להיות יתר על אחיך בכהונה... ויתר עז- במלכות. אל תותר- אל תרבה ליטול כל היתרונות הללו שהיו ראיות לך..." כבר התרחשה עוד לפני מכירת יוסף (ובזה גדולתו של ראובן ש"לא עוד שלא ערער עליו אלא שעוד מבקש להוציאו מהבור") וניתנה ליוסף ולכן הוא מפסיק את רעיית הצאן עם אחיו שהייתה עד פסוק ב, ומקבל מעמד מיוחד בפסוק ג כשאביו "ועשה לו כתונת פסים".

בחלומותיו של יוסף חשים האחים שלא די שהוא הובדל מהם להיות "בן זקונים"¹⁴, ופרש"י "ואונקלוס תרגם בר חכים הוא ליה, כל מה שלמד משם ועבר מסר לו", המקבל את תורת אביו, אלא שהוא מכין את הדרך ובודק את תגובותיהם לכך שבעתיד הוא יתפוס תפקיד שליטה במשפחה המתרחבת וגדלה (על דרך "אלופי בני עשיו"¹⁵ ופרש"י "ראשי משפחות" ומהם התפתח "ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום"¹⁶) ולכן בפסוק ח שואלים אחיו לכוונותיו ולרמז בדבריו "המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו" האם אתה מתכנן להיות מלך או שליט?¹⁷

מעשה נערות"

ובדוגמת הפסוק בהמשך (לז, יז) "כי שמעתי אומרים נלכה דותינה" ופרש"י "לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם" שאין הכוונה שכך אמר לו ה"איש זה גבראל" אלא שמזה שלא אמר "בדזותן" אלא בצמד המילים "נלכה דותינה" מכאן שמילים אלו רומזות בתוכן על עומק נוסף אותו רמז "האיש" בדבריו. וכמו בטעם קריאת השם ראובן (כט, לב) "כי אמרה כי ראה ה' בעניי כי עתה יאהבני אישי" ופרש"י "רבותנו פירשו אמרה ראו מה בין בני לבן חמי..." שאין זה ההסבר היחיד השולל את "כי ראה ה' בעניי", אלא שהשם ראובן ולא ראהבן וכיו"ב רומז לכוונה נוספת אותה פירשו רבותנו

¹⁰ בראשית לז, כט

¹¹ בראשית לז, יג-יד

¹² בראשית כט, לב

¹³ בראשית מט, ג

¹⁴ בראשית לז, ג

¹⁵ בראשית לו, טו

¹⁶ בראשית לו, לא

¹⁷ ואולי תגובת יוסף "בדיוק כך, אכן גם אני הבנתי כך את החלום..." או "לי נראה שהחלום מרמז דווקא על מלך לא על מושל...", "זה אתם אמרתם" וכיו"ב ולכן "ויסיפו אחיו שנאו אותו על חלומותיו ועל דבריו" זה שפרש"י "על דיבתם רעה שהיה מביא לאביהם" יתכן שזה בתוספת על תגובתו לשאלתם "המלוך..." שרק על תגובתו בלבד צריך היה להיות כתוב "ועל דבריו". והמילים "ועל דבריו" כוללים גם את דיבתם רעה.

כאשר האחים עושים חושבים הם צופים את הסכנה הקריבה אליהם מיוסף. יוסף מקבל את מלוא הגיבוי להיות המנהיג הבא, יוסף מדבר על כך שהוא הולך למלוך דהיינו, ליטול לידיו סמכויות הכוללות קבלת החלטות בדיני נפשות של נתיניו כפי שכבר היה בעמי הסביבה, כושר השיפוט של יוסף היה לקוי בעיני האחים ולכן הוא "הביא את דיבתם רעה אל אביהם" ועליהם היה להסביר את הדברים לאביהם כדי שלא יחשוד בהם.

"על חלומותיו" – רמזיו לכוונות למלוכה, "ועל דבריו" – "דיבתם רעה שהיה מביא..." (רש"י) שילוב של שליטה עם כושר שיפוט שטחי ולקוי זה נוסחה לאסון ממשי שמתקרב. ("ויראו אותו מרחוק ובטרם יקרב אליהם"¹⁸ הסתכלו האחים על העתיד הצפוי מכיוונו של יוסף "מרחוק" ועוד קודם שזה יגיע אליהם ו"בטרם יקרב אליהם" ויהיה מאוחר מידי "ויתנכלו אותו להמיתו").

"וישמע ראובן... ויאמר לא נכנו נפש"¹⁹ טוען ראובן שאמנם עתידה לצמוח סכנה מיוסף אך אין זה בגדר של סכנה מיידית אלא סכנה עתידית שמתפתחת ולכן הציע "לא נכנו נפש" אלא נדון אותו גם אנחנו באופן של גרמא, "ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו..."²⁰, זאת אומרת שדינו גם יתבצע בעקיפין ולאחר זמן ולא בצורה ישירה כפי שהסכנה ממנו איננה ישירה.

אך זאת אמר לאחיו בעוד שהוא עצמו תכנן "למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו" שהוא יבא ליוסף ויסביר לו שדרכו אינה נכונה וזרקו אותו לבור רק כדי להפחידו כדי שידע איך להתנהג עם "נתיניו" ובכלל במשפחה הקטנה לא שייך כעת עניין של מלוכה ושל מעמדות אלא אחדות ולכידות אהבה ואחוזה שלום ורעות.

¹⁸ בראשית לז, יח

¹⁹ בראשית לז, כא

²⁰ בראשית לז, כב